

عوامل انگیزشی مسئولیت پذیری اجتماعی از منظر وحیانی

راضیه سلیمانی*

چکیده

در همه ادیان وحیانی بر امر مسئولیت پذیری اجتماعی تاکید شده است در همه کتب آسمانی از جمله کتاب تورات و انجیل و کتاب جامع قرآن مسئولیت پذیری و توجه به مشکلات اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است. این مقاله با روش کتابخانه‌ای با استناد به منابع معتبر و فیش‌برداری و خلاصه نویسی از تفاسیر معتبر قرآنی با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی موضوع می‌پردازد. براساس تحلیل مطالب می‌توان گفت عوامل خداوند بشارت های مختلفی برای انگیزش بیشتر اهل ایمان و مسئولیت پذیر از جمله رحمتی از خود، خوشنودی از آنها و بهشتی که نعمت‌های پایدار و تمام نشدنی دارد و رضوان الهی، سعادت‌مندی و.. را بیان می‌نماید. اهل ایمان چون مسئولیت پذیرند با امیال درونی از جمله دلسوزی، خیر خواهی، کمک به هم‌نوع، رضایت الهی خدمت به برادران دینی می‌کنند. چون به روز قیامت ایمان دارند و در آن روز همه اعضا و جوارح باید پاسخگو باشند.

واژگان کلیدی: انگیزش، عوامل، مسئولیت پذیری، مکتب وحیانی.

۱- مقدمه

از نظر مکتب وحیانی خداوند جهان هستی را در تسخیر انسان قرار داده و به انسان به عنوان گل سرسبد آفرینش و اشرف مخلوقات مسئولیت و مأموریت داده تا به آبادانی زمین و خدمت به خلق بپردازد. در این مکتب انسان ساز انسان نسبت به مسئولیت خودش رها شده نیست و باید در برابر مسئولیت خود پاسخگو باشد. خداوند برای انسان به عنوان اشرف مخلوقات، تکالیف فردی و اجتماعی مسئولیت پذیری مشخص کرده تا هم نسبت به خود و هم به جامعه بی تفاوت نباشد. در این تکالیف وحیانی که مسئولیت های متفاوت فردی و اجتماعی متوجه افراد مختلف به ویژه مومنان است. آنان با مشورت و همفکری برای امور الهی، سیاسی، نظامی، اقتصادی و... برنامه ریزی می کنند. همان طور که حضرت یوسف علیه السلام در قحطی مصر برای بحران اقتصادی ستاد بحران تشکیل داد. مجموعه ای از مسئولیت های اجتماعی متوجه مؤمنان شده است. آنان امور خود را از طریق مشورت و همفکری اداره می کنند؛ اهل انفاق هستند و چون ظلمی به آنان برسد از همدیگر یاری می گیرند تا ظالم را سرجای خود بنشانند. انبیای الهی و امامان معصوم علیهم السلام به عنوان مسئولیت-پذیرترین افراد مکتب وحیانی با درایت و کارآمدی خاص در مسائل مختلف به یاری جامعه شتافتند. در مکتب الهی سکوت و بی اعتنایی در برابر فریاد مظلوم و ظلم ظالم گناهی نابخشودنی است. بنابراین بی اعتنایی به مسئولیت های اجتماعی نشان از ناقص بودن ایمان افراد در این مکتب است. در مکتب وحیانی خیر خواهی و دلسوزی، خداباوری، باور بدهکاری به جامعه، امری مهم و اساسی است. خداوند متعال برای افراد این مکتب تشویق ها و تهدیدهایی را مشخص نموده و زمان پاسخگویی را برای انسان ها مشخص نموده تا با این عوامل انگیزشی انسان مصمم تر در مسیر گام بردارد و به فکر زمان پاسخگویی در موعد مقرر باشند. در این مقاله عوامل انگیزشی در مکتب وحیانی بررسی می-گردد.

اگرچه مقاله های ۱- «مسئولیت اجتماعی از دیدگاه اسلام»، نوشته هاشم نیکومرام و بهنام

فیض آبادی، ۱۳۸۹ش؛

۲. مقاله «مسئولیت پذیری اجتماعی در دعای مکارم الاخلاق»، احمد کریمی، ۱۳۹۰ش؛ نوشته شده اما مقاله ی جامعی که به موضوع «عوامل انگیزشی مسئولیت پذیری اجتماعی از منظر وحیانی» بپردازد وجود ندارد بنابراین ضرورت تحلیل و بررسی موضوع در این مقاله احساس شد. در این تحقیق به این سوال پاسخ داده می شود عوامل انگیزشی مسئولیت پذیری اجتماعی از منظر وحیانی چگونه است؟

۲- مفهوم شناسی

۲-۱- معنای لغوی واژه «مکتب»

واژه «مکتب» در لغت نامه های معتبر عربی اغلب «اسم مکان» به معنای «مکان تدریس و نوشتن» می باشد. ^۱ لغت «مکتب»، به مصدر میمی «به معنای کتابت و نوشتن» به کار می رود، هم به معنای اسم زمان «زمان نوشتن» اما در زبان عربی و فارسی، مکتب بیشتر به معنای اسم مکان «مکان نگارش و آموزش علم» به کار رفته است؛ ^۲ دفتر خانه، دبیرستان و جایی که در آن نوشتن می آموزند ^۳ مکتب به معنای «دفتر کار و نویسندگی، محل آموزش علم، دفتر کار و اداره کارمندان و کارگران» می باشد. ^۴

۲-۲- معنای اصطلاحی واژه «مکتب»

از نظر مطهری مکتب عبارتست از نیاز مبرم به یک نظریه کلی، یک طرح جامع، هماهنگ و منسجم که هدف اصلی، کمال انسان و تأمین سعادت همگانی است و در آن، خطوط اصلی و روش ها، بایدها و نبایدها، خوب ها و بدها، هدف ها و وسیله ها، نیازها و دردها و درمان ها، مسئولیت ها و تکلیف ها مشخص شده باشد و منبع الهام تکلیف ها و مسئولیت ها برای همه افراد بوده باشد. ^۵ به مجموع اندیشه ها و افکار یک استاد که در جمعی نفوذ یافته باشد یا یک نظر فلسفی و ادبی و جز این ها و همچنین مجموع هنرمندان یک ملت یا یک شهر با علاقه خاصی که در اجرا و بیان هنر دارند مکتب گفته می شود. ^۶

۲-۳- معنای لغوی واژه «مسئولیت پذیری اجتماعی»

واژه «مسئولیت پذیری و تعهد اجتماعی» به نوعی، مترادف با اخلاق شهروندی است. ^۷ و به معنای درجه ای از درونی شدن ارزش ها و اهداف و نوعی وفاداری به جامعه می باشد ^۸

۱ - ابن منظور، لسان العرب، ص ۶۹۹؛ مطرزی، المغرب فی ترتیب المعرب، ج ۲، ص ۲۰۶.

۲ - دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۲، ص ۲۷۹۳.

۳ - نفیسی، فرهنگ نفیسی، ج ۴، ص ۳۴۷۱

۴ - بستانی، فرهنگ ابجدی، ص ۸۵۴

۵ - مطهری، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۲، ص ۵۳.

۶ - دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۲، ص ۲۷۹۳.

۷ - کرمر و ون لانگ، ص ۱۸۱؛

۸ - نوروزی، ۱۳۸۷ش،

۲-۴- معنای اصطلاحی واژه «مسئولیت پذیری اجتماعی»

مسئولیت‌پذیری اجتماعی، یک نوع احساس تعهد و التزام درونی در قبال جامعه و دیگران است که توأم با الزام اخلاقی در فرد و در جهت تعالی و رشد جامعه رخ می‌دهد^۱؛ مسئولیت‌پذیری اجتماعی بیانگر احساس و عملی است که افراد در چارچوب موقعیت و نقش‌های خود به طور آگاهانه و آزادانه نسبت به امور گوناگون اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و غیره از خود بروز می‌دهند^۲؛

۲-۵- معنای لغوی واژه وحی

واژه وحی به معنای پیغام خدا و الهام است. ^۳اصولا واژه «وحی» در اصل به معنای اشاره سریع است که گاه با سخنان رمزی، و گاهی با صدای خالی از ترکیب لغوی و گاه با اشاره یا با نوشتن صورت می‌گیرد. ^۴ولی ابن فارس در مقاییس، معنای اصلی آن را، القاء کردن علمی به صورت مخفیانه یا غیر مخفیانه به دیگری می‌داند. ^۵

ابن منظور در لسان العرب، معانی نخستین این واژه را رسالت، الهام، کلام مخفیانه، و چیزی که به دیگری القاء شود، ذکر کرده است. ^۶سایر ارباب لغت نیز کم و بیش همین معانی را آورده اند؛ هرچند خلیل بن احمد در کتاب العین معنای آن را کتابت و نوشتن ذکر کرده است.

۲-۶- معنای اصطلاحی واژه «وحی»

پیامی که از جانب خداوند به پیامبران القا می‌شود. ^۷در اصطلاح اهل شرع به ابلاغ رسالت‌های الهی از سوی خداوند به پیامبران اطلاق می‌شود، هر چند در قرآن مجید، دایره استعمال آن گسترده تر از این معنا است و هر نوع القاء کردن علم مرموزی را در بر می‌گیرد. این واژه در قرآن مجید در مورد وسوسه‌های مرموز شیاطین نسبت به پیروانشان و در مورد اوامر الهی نسبت به موجودات جامد همچون زمین نیز به کار رفته است. ^۸

۱ - طالبی و خوشبین، «مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان»، ص ۲۰۸.

۲ - رادی و همکاران، «بررسی رابطه بین استفاده از رسانه‌های جمعی و مسئولیت‌پذیری جوانان»، ص ۹۸.

۳ - نفیسی، فرهنگ نفیسی، ج ۵، ص ۳۸۳۹.

۴ - راغب اصفهانی، ترجمه مفردات راغب، ج ۳، ص ۴۲۷.

۵ - ابن فارس، معجم مقاییس اللغة، ج ۶، ص ۹۳.

۶ - ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۵، ص ۳۸۲.

۷ - دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۲، ص ۳۱۲۳.

۸ - مکارم شیرازی، پیام قرآن، ج ۷، ص ۳۲۰.

در عرف فقیهان، آنچه خداوند به واسطه فرشتگان حامل پیام الهی و یا بدون واسطه به قلب پیامبران القا می‌کند وحی نامیده می‌شود. وحی از خواص نبوت است.^۱ مولوی گوید:

پس محل وحی باشد گوش و جان وحی چبود گفتن از حس نهان؟^۲

۳- مسئولیت پذیری در عهدین (تورات، انجیل) و قرآن (کتب و حیانی)

در همه ادیان و حیانی بر امر مسئولیت پذیری اجتماعی تاکید شده است. کتاب تورات که شامل پنج کتاب نخستین توریه که عبارت است از: سفر تکوین، سفر خروج، سفر لاویان، سفر اعداد و سفر استثناء. یهودیان و کاتولیکان اسفار خمره را از خود موسی علیه السلام و تألیف آن را در حدود قرن پانزدهم ق. م. می‌دانند، در باب هایی از تورات آمده است. «اموال دزدیده شده باید به مالک آن بازگردانده شود. از فقیران دستگیری کنید. آن گاه که یک غلام عبرانی آزاد می‌شود، مالک باید به او هدایایی عطا کند.^۴ به فقیران بدون بهره قرض دهید. به بیگانگان [غیرعبرانی] می‌توانید^۵ با بهره قرض دهید.^۶ اگر قرض گیرنده به گرویی [که در مقابل قرض داده] احتیاج دارد، آن را به مالکش بازگردانید. مزد کارگر [روزمزد] را در همان روز بدهید. بگذارید او از محصولی که بر آن کار می‌کند بخورد.^۷ هر مردی باید سالیانه نیم شِیقل [نقره، تقریباً ده گرم] به معبد هدیه کند.^۸ «این مسئولیت به عهده توسست ما را در انجام آن رهبری کن ما پشت سر تو خواهیم بود»^۹ با دقت در مطالب بالا می‌توان گفت که در کتاب تورات مسئولیت پذیری و توجه به مشکلات اجتماعی مورد توجه قرار گرفته که می‌توان تعهد در کمک های اقتصادی به افراد نیازمند در قالب قرض دادن، کمک به معبد، آزاد کردن برده و...مورد توجه است. در کتاب عزرا تورات عهد عتیق مسئولیت رهبری را آورده است که افراد پشت سر رهبر برای کمک به مسئولیت پذیری اجتماعی آمده است.^{۱۰} در انجیل کتاب حضرت عیسی «اما دانیال نبی از پادشاه خواست تا مسئولیت استان بابل به شدرک

۱ - بهیهانی، مصباح الهدایه، ص ۵۳، مروج، اصطلاحات فقهی، ص ۵۶۱

۲ - سجادی، فرهنگ لغات و اصطلاحات عرفانی، ص ۷۸۳

۳ - تورات (تثنیه، ۱۵:۸؛ لاویان، ۳۶-۲۵:۳۵)

۴ - همان (خروج، ۲۲:۲۵)

۵ - همان (خروج، ۲۲:۲۵، تثنیه، ۲۳:۲۰)

۶ - همان (تثنیه، ۲۳:۲۰)

۷ - همان (تثنیه، ۲۳:۲-۲۳:۵؛ خروج، ۲۳:۵)

۸ - همان (تثنیه، ۱۷:۱۱)

۹ - همان (عزرا، باب ۱۰)

۱۰ - ر.ک. همان (عزرا، باب ۱۰)

داد- و پیش از او پیامبرانی بودند و رفتند و پس از او پیامبرانی آمدند- که جز خدای یکتا را نپرستید که من از عذاب روزی بزرگ بر شما بیمناکم. ^۱ حضرت هود علیه السلام با هموعان چنان احساس همدری می کرد. حتی افرادی که به آزار او می پرداختند. چون به افراد یک جامعه که حتی آنهایی که عذاب بر آن ها نازل شد به چشم برادر و هموع می نگریست.

۴-۶- باور به قیامت و روز حسابرسی

یکی از عوامل انگیزشی باور به روز قیامت و حسابرسی است که در آن روز همه باید نسبت به مسئولیت خود پاسخگو باشند. افراد علاوه بر اینکه در این دنیا پاسخگو باشند در روز قیامت هم باید پاسخگو باشند امیر المومنین علیه السلام می فرماید: «بی گمان کاری که به تو سپرده شده برای تو طعمه نیست؛ بلکه امانتی است بر گردن تو که باید در برابر مافوق خود پاسخگو باشی و از او اطاعت کنی. تو حق نداری نسبت به ملت استبداد بورزی و خودسرانه تصمیم بگیری یا بدون در دست داشتن سندی اطمینان بخش به کار مهم و خطیری دست یازی.» ^۲ عامل انگیزشی در این دنیا پاسخگو بودن به مافوق و مردم است؛ اما در آن دنیا حسابرسی سخت تر خواهد بود. «آیا آنها گمان نمی کنند که (برای حساب و کتاب) برانگیخته می شوند، در روزی بزرگ؟! روزی که همه مردم (برای محاسبه و داوری) در پیشگاه پروردگار جهانیان برمی خیزند.» ^۳ در آن روز کوچک ترین و بزرگترین اعمال محاسبه خواهند شد. در تفسیر المیزان آمده خدا برای به حساب آوردن اعمال کوچک و بزرگ شما کافی است، پس واجب است که از او خشیت داشته باشید، و از غیر او دچار خشیت نشوید ^۴

۱ احقاف: ۲۱ «وَ اذْكُرْ اَخَا عَادٍ اِذْ اَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْاَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتْ النُّجُومُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ اَلَّا

تَعْبُدُوا اِلَّا اللّٰهَ اِنِّیْ اَخَافُ عَلَیْكُمْ عَذَابَ یَوْمٍ عَظِیْمٍ»

۲ - شریف رضی: نهج البلاغه، نامه ۵ «اِنَّ عَمَلَكَ لَیْسَ لَكَ بِطَعْمَةٍ وَ لَکِنَّهُ فِیْ غُنْفِكَ اَمَانَةٌ وَ اَنْتَ مُسْتَرْعٰی لِمَنْ فَوْقَكَ. لَیْسَ لَكَ اَنْ تَفْتَاتَ فِیْ رَعِیَّتِهِ وَ لَا تُخَاطِرَ اِلَّا بِوَثِیْقَةٍ...»

۳ - مطفین: ۶-۳

۴ - طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه موسوی همدانی، ج ۱۶، ص ۴۸۶.

۵- نتیجه گیری

در مکتب وحیانی برای اشرف مخلوقات تکالیف فردی و اجتماعی مسئولیت پذیری مشخص شده تا هم نسبت به خود و هم نسبت به جامعه، بی تفاوت نباشند. در مکتب وحیانی، خیرخواهی و دلسوزی، خداواری، باور بدهکاری به جامعه، امری مهم و اساسی است در همه کتب آسمانی از جمله کتاب تورات و انجیل، مسئولیت پذیری و توجه به مشکلات اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است. در قرآن برای مسؤولینی که ثمره‌ی تولید مردم به دست آن‌ها سپرده شده، اسوای مانند حضرت یوسف (علیه السلام) را معرفی می‌کند که در زمان قحطی مصر، مدیریت بحران تشکیل داد و با مسئولیت پذیری اجتماعی از تباه و اسراف شدن گندم به وسیله سیلوها جلوگیری کرد. در مکتب وحیانی نه تنها نفس انسان؛ بلکه گوش، چشم و دل (همه اعضا و جوارح) مسئولند و بازخواست می‌شوند. انسان با پذیرفتن این امر الهی، مسئولیت پذیری خودش را در بر دوش گرفتن امانتی که آسمان و زمین از آن عاجز بودند، اثبات نمود. براساس مکتب وحیانی در خانواده به عنوان کوچک‌ترین نهاد اجتماعی هر کس نسبت به دیگر اعضا، مسئولیتی دارد. چرا که اگر نهاد خانواده به عنوان کوچک‌ترین نهاد و سازنده جامعه مسئولیت پذیر شوند، جامعه مسئولیت پذیر خواهد شد. در نظام وحیانی بر مسئول بودن افراد در مورد ذی القربی و خویشاوندان تاکید شده است. در نظام توحیدی عهد اخوت و برادری بسته می‌شود و افراد مسئولیت دارند که نسبت به همدیگر بی تفاوت نباشند. از دیدگاه مکتب وحیانی خدماتی که فرد به جامعه در جهت مسئولیت پذیری انجام می‌دهد باید برای رضای خدا و بی منت باشد. نتیجه رضایت الهی که مکتب وحیانی به آن اشاره کرده است، احساس خوشبختی‌ای است که خداوند برای بنده خود به وجود می‌آورد. از عوامل انگیزشی صدقه دادن در این مکتب، برطرف کردن فقر، زیاد شدن عمر و دفع هفتاد نوع بلا است، دیگر عوامل انگیزشی انفاق مال، هفتصد برابر قابلیت رشد و نمو داشتن است. هدف از انفاق، تطهیر روح از بخل است، ولی منت گذاشتن، باعث آلوده شدن روح می‌شود. خداوند بشارت‌های مختلفی برای انگیزش بیشتر اهل ایمان و مسئولیت پذیر از جمله رحمتی از جانب خود، خوشنودی از اهل ایمان، نعمت‌های پایدار بهشت، رضوان الهی، سعادت‌مندی و... را بیان می‌کند. اهل ایمان چون مسئولیت پذیرند، با امیال درونی از جمله دلسوزی، خیرخواهی، کمک به هم‌نوع، جهت کسب رضایت الهی و داشتن اعتقاد به روز قیامت به برادران دینی خود خدمت می‌کنند. زیرا باور قلبی دارند که در روز حساب همه اعضا و جوارح باید پاسخگو باشند.

۶- فهرست منابع

۶-۱- فهرست منابع فارسی

* قرآن، ترجمه مکارم شیرازی

* نهج البلاغه، ترجمه دشتی

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، *أمالی للصدوق*، ترجمه محمد باقر کمره‌ای، تهران: نشر کتابچی، ۱۳۷۶ ه.ش.
۲. ابن شهر آشوب، محمد بن علی، *مناقب آل أبي طالب عليهم السلام*، قم: ناشر علامه، چاپ اول، ۱۳۷۹ ه.ق
۳. بستانی، فواد افرام، *فرهنگ ابجدی*، تهران: نشر اسلامی، ۱۳۷۵ ه.ش.
۴. بهبهانی، علی، *مصباح الهدایة فی إثبات الولاية*، تهران: رهنمون، ۱۳۸۵ ه.ش
۵. جعفری، یعقوب، *تفسیر کوثر*، ج ۴، تهران: هجرت، چاپ دوم، ۱۳۸۷ ه.ش.
۶. حسینی شاه عبدالعظیمی، *تفسیر اثنی عشری*، ج ۱۴، تهران: انتشارات میقات، چاپ اول، ۱۳۶۳ ه.ش.
۷. دهخدا، علی اکبر، *فرهنگ لغت دهخدا*، چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۶ ه.ش.
۸. رادی و همکاران، « *مقاله بررسی رابطه بین استفاده از رسانه های جمعی و مسئولیت پذیری جوانان*»، فصلنامه علمی- پژوهشی توسعه اجتماعی، دوره ۸ شماره ۳ بهار ۹۳، اردیبهشت ۱۳۹۳، صص ۹۷-۱۱۸.
۹. سجادی، سیدجعفر، *فرهنگ لغات و اصطلاحات عرفانی*، تهران: انتشارات طهوری ۱۳۶۲ ه.ش.
۱۰. شریف الرضی، محمد بن حسین، *نهج البلاغه*، ترجمه: فیض الاسلام اصفهانی، چاپ پنجم، موسسه چاپ و نشر فیض الاسلام، تهران، ۱۳۷۹ ه.ش.
۱۱. طالبی ابوتراب، خوشبین یوسف، « *مقاله مسئولیت پذیری اجتماعی جوانان*»، نشریه: فصلنامه علوم اجتماعی، سال ۱۳۹۱ ه.ش.
۱۲. طباطبایی، سید محمدحسین، *ترجمه المیزان*، ترجمه محمدباقر موسوی همدانی، قم، رجا، ۱۳۶۳ ه.ش.
۱۳.، *المیزان فی تفسیر القرآن*، چاپ پنجم، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۷ ق.

۱۴. فضل الله، محمد جواد، *تحلیلی از زندگی امام رضا(ع)*، مشهد: آستان قدس رضوی ۱۳۸۲. ۵.ش.

۱۵. قرائتی، محسن، *تفسیر نور*، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۸۷.ش.

۱۶. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، *اصول کافی*، ترجمه سید جواد مصطفوی، اول، اسوه، ۱۳۷۰.ش.

۱۷. مروج، حسین، *اصطلاحات فقهی*، قم: بخشایش، ۱۳۷۰.ش.

۱۸. مطهری، مرتضی، *مجموعه آثار شهید مطهری*، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۸۳.ش.

۱۹. مفید، محمد بن محمد، *الامالی للمفید*، ج ۱۳، قم: ناشر کنگره شیخ مفید ۱۴۱۳.ق.

۲۰. مکارم شیرازی، ناصر، *یکصد موضوع اخلاقی در قرآن و حدیث*، قم: دارالکتب اسلامی، ۱۳۸۴.ش.

۲۱.، *تفسیر نمونه*، دوم، قم: دارالکتب اسلامی، ۱۳۶۲.ش.

۲۲. نفیسی، سعید، *فرهنگ نفیسی*، ج ۵، تهران: کتابفروشی خیام، ۱۳۸۹.ش.

۲۳. نوروزی محمد و همکاران، *نقش میانجی‌گری کمال‌گرایی در رابطه جهت‌گیری هدفی با مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان*، نشریه: مطالعات روانشناسی تربیتی، دوره: ۱۷، شماره: ۴۰، صص ۱۵۴-۱۷۷، ۱۳۹۹.

۶-۲- فهرست منابع عربی

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم، *لسان العرب*، بیروت: دارصادر

۲. راغب اصفهانی، حسین بن محمد؛ *المفردات فی غریب القرآن*، چاپ اول، ج ۱ دمشق بیروت، انتشارات دارالعلم الدار الشامیه، ۱۴۱۲

۳. طبرسی، ابن علی الفضل ابن الحسن، *مجمع البیان فی التفسیر القرآن*، بیروت، دارالمعرفه، ۱۴۰۲.ق.

۴. مجلسی، محمدباقر، *بحار الأنوار*، دار إحياء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۳. ه. ق.

۵. مطرزی، ناصر بن السید، *المغرب فی ترتیب المعرب*، حلب، مکتب اسامه بن زید، ۱۳۹۹.ق.

۶. نجف، محمد مهدی، *صحیفه الامام الرضا*، ج ۱۸، کنگره امام الرضا (علیه السلام)، مشهد، ۱۴۰۶. ه. ق.

۶-۳- منابع انگلیسی

Liang, X., & Fan, J. (2020). Self-sacrificial leadership and employee creativity: The mediating role of psychological safety. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 48(12), 1-9

تورات (کتاب تثنیه باب ۸:۱۵؛ تثنیه، ۲۰:۲۳؛ تثنیه، ۲۵-۲:۲۳؛ تثنیه، ۱۱:۱۷؛ تثنیه، ۲۰:۲۳) (کتاب خروج، ۲۵:۲۲؛ خروج، ۵:۲۳؛ خروج، ۲۵:۲۲) (کتاب لاویان باب ۲۵، ۳۶-۳۵) (کتاب عزرا، باب ۱۰)
انجیل (کتاب دانیال، باب ۲)

۶-۴- منابع نرم افزاری

جامع التفاسیر

جامع الاحادیث

جامع فقه اهل بیت علیهم السلام

نرم افزار جدید قرآن کریم و عهدین برای اندروید